

„ИЗБАВИ МЕ ОД НЕЧИСТОТЕ ДЕЛА МОЈИХ...”

Весна О. Марковић*
Академија уметности
у Новом Сагу,
Универзитет у Новом Сагу

Апстракт: Будући да је дело највећег песника Источне Цркве – Светиога Романа Мелога недовољно истражено и да је превода његових химни мало, рад приказује, најпре, превод са класичног грчког досад у нас непреведеног „Кондака о блудници“, а потом, након краћких биографских података о песнику, разматра утицај сиријских жанрова на његово стваралаштво Слашковојчево. Такође, наводи се аналогија између уметничких омилија Светиога Јована Златоустиог и химни Светиога Романа Мелога, уз истраживање етноталасних композиција њиховог стваралаштва. На крају, дају се оштри карактеристике кондака Слашковојчевих, уз неке његове особености Кондака који је пред нама.

Кључне речи: Роман Мелод, Кондак, Господ, блудница, покајање.

* * *

Смиренога Романа *Кондак о блудници* на Велику Среду

Τῆ μεγάλης τετραδίας, κοντάκιον εἰς τὴν πόρνην,
ιδιόμελον φέρον ἀκροστιχίδα τήνδε ·

* v.hrisa@gmail.com.

Τῆ μεγάλης τετραδίου, κοντάκιον εἰς τὴν πόρνην,
ιδιόμελον φέρον ἀκροστιχίδα τήνδε·
τοῦ ταπεινοῦ Ῥωμανοῦ¹

Προοίμιον 1

Ὁ πόρνην καλέσας θυγατέραν, Χριστὲ ὁ Θεός,
υἱὸν μετανοίας κάμει ἀναδείξας,
δέομαι, ῥῦσαι με τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.

Προοίμιον 2

Κατέχουσα ἐν κατανύξει ἡ πόρνη τὰ ἴχνη σου
ἐβόα σοι ἐν μετανοίᾳ τῷ εἰδοτὶ τὰ κρύφια, Χρίστε ὁ Θεός·
„Πῶς σοι ἀτενίσω τοῖς ὄμμασιν
ἢ πάντα ἀπατῶσα τοῖς νεύμασιν;
Πῶς σε δυσωπήσω τὸν εὐσπλαγχνον
ἢ σὲ παροργίσασσα τὸν κτήστην μου;
Ἀλλὰ δέξαι τοῦτο τὸ μύρον πρὸς δυσώπησιν, Κύριε,
Και δώρησαί μοι ἄφεσιν τῆς αἰσχύνης
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

α`

Τὰ ρήματα τοῦ Χριστοῦ καθάπερ ἀρώματα
ῥαινόμενα πανταχοῦ βλέπουσα ἡ πόρνη ποτὲ
καὶ τοῖς πίστοις πᾶσι πνοὴν ζωῆς χορηγοῦντα,
τῶν πεπραγμένων αὐτῆ τὸ δυσῶδες ἐμίσησεν,
ἐννοῦσα τὴν αἰσχύνην τὴν ἐαυτῆς
καὶ σκοποῦσα τὴν ὀδύνην τὴν δι` αὐτῶν ἐγγιγνομένην·
πολλὴ γὰρ θλίψις γίνεται τότε τοῖς πόρνοις ἐκεῖ,
ὧν εἷς εἶμι, καὶ ἔτοιμος πέλω εἰς μάστιγας
ἅς πτοηθεῖσα ἡ πόρνη οὐκέτι ἔμεινε πόρνη,
ἐγὼ δὲ καὶ πτοούμενος ἐπιμένω
τῷ βορβόρῳ τῶν ἔργων μου.

¹ За перевод смо користили грчки текст критичког издања: José Grosdidier de Matons, *Romanos le Mélode, Hymnes*, Tome III, *Sources Chrétiennes* 114, Paris: Les Éditions du Cerf, 1965, 20–43.

**Смиренога Романа
Кондак о блудници
на Велику Среду**

Проимион I

Ти, који блудницу кћерком назва, Христе Боже,
сином покајања и мене учини;
избави ме, молим Те, од нечистоте дела мојих.

Проимион II

У скрушености ноге Твоје обујмив,
вапијаше у покајању блудница тајана Зналцу – Теби, Христе Боже:
„Како ћу узрети у Те очима,
ја, која све саблазних намигивањима;
како ћу милосрђе измолити Твоје,
ја, која Створитеља прогневих свога?
Но опет, прими ово миро од оскврњене, Госпoде,
и даривај ми опроштење срамне
нечистоте дела мојих.“

1

Увидев речи Христове као аромате
мирисне посвуда распршене
и вернима свима као дах животни дариване,
омрзну блудница дела почињених злосмрадије,
оскврњеност сагледав своју
и бол, од тога насталу, разумев;
јер много мучења онамо блудницима бива
међу којима и ја сам, за шибе приправљен;
њих убојав се, блудница не остаде блудница више;
а ја, острашћени, још увек остајем
у нечистоти дела мојих.

β`

Οὐδέποτε τῶν κακῶν ἀποστῆναι βούλομαι,
οὐ μνήσκομαι τῶν δεινῶν ὧν ἐκεῖ μέλλω ὄρᾱν,
οὔτε λογιζομαι τὴν τοῦ Χριστοῦ εὐσπλαγχνίαν
πῶς περιῆλθε ζητῶν με τὸν γνώμη πλανώμενον ·
δι` ἐμὲ γὰρ πάντα τόπον ἐξερευνᾶ,
δι` ἐμὲ καὶ Φαρισαίῳ συναριστᾶ ὁ τρέφων πάντας ·
καὶ δείκνυσι τὴν τράπεζαν θυσιαστήριον,
ἐν ταύτῃ ἀνακειόμενος καὶ χαριζόμενος
τὴν οφειλὴν τοῖς χρεώσταις, ἵνα θαρρῶν πᾶς χρεώστης
προσέλθῃ λέγων · “Κύριε, λύτρωσαί με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

γ`

Ἐπέκνισεν ἡ ὁσμὴ τῆς τραπέζης τοῦ Χριστοῦ
τὴν πρῶην μὲν ἄσωτον, νυνὶ δὲ καρτερικὴν,
τὴν ἐν ἀρχῇ κύνα καὶ ἐν τῷ τέλει ἀμνάδα,
τὴν δούλην καὶ θυγατέρα, τὴν πόρνην καὶ σώφρονα.
Διὰ τοῦτο λίχνῳ δρόμῳ φθάνει αὐτήν,
καὶ λιποῦσα τὰ ψυχία τὰ ὑπ` αὐτήν, τὸν ἄρτον ἤρε
τῆς πάλαι Χανανίτιδος πλέον πεινάσασα,
ψυχὴν κενὴν ἐχόρτασεν, οὔτω πιστεύσασα,
ἀλλ` οὐ κραυγῇ ἐλυτρώθη, σιγῇ δὲ μᾶλλον ἐσώθη ·
κλαυθμῷ γὰρ εἶπε · “Κύριε, λύτρωσαί με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου”.

δ`

Τὴν φρένα δὲ τῆς σοφῆς ἐρευνῆσαι ἤθελον
καὶ γινῶναι πῶς ἔλαμψεν ἐν αὐτῇ ὁ Κύριος
ὁ ὠραιότατος καὶ τῶν ὠραίων ὁ κτίστης,
οὗ τὴν ιδέᾱν πρὶν ἴδη ἡ πόρνη ἐπόθησεν ·
ὡς ἡ τῶν εὐαγγελίων βίβλος βοᾶ ·
Τοῦ Χριστοῦ ἀνακειμένου ἐν οἰκίᾳ τοῦ Φαρισαίου,
γυνὴ τις τότε ἤκουσεν, ἅμα καὶ ἔσπευσεν
ὠθήσασα τὴν ἔννοιαν πρὸς τὴν μετάνοιαν ·
“Ἄγε, φῆσιν, ὦ ψυχὴ μου, ἰδοὺ καιρὸς ὃν ἐζήτηεις ·
ἐπέστη ὁ καθαίρων σε · τί ἐμμένεις
τῷ βορβόρῳ τῶν ἔργων σου;

2

Одà зла нигда не пожелим одвратити се,
нити се страха опомињем што ћу их онамо видети,
нити на Христово благосрђе помишљам,
што (*свеи*) пропути тражећи мене, умом развраћеног;
јер мене ради свако насеље испита,
мене ради са Фарисејем обедова Хранитељ свих;
и Трпезу жртвену чини,
на којој је положен и дариван
Дуг – дужницима; да дужник сваки смело
приступи говорећи: „Господе, ослободи ме
нечистоте дела мојих.“

3

Благоуханије трпезе Христове просветли
пређе блудну, сада крепку,
у почетку пса, на концу – јагње,
робињу и кћер, блудницу и целомудреницу.
Тога ради, жудном хитрином стиже
и мрвице одбацујући, хлеб узе
од Хананејке гладнија (Мк. 7, 24–30; Мт. 15, 21–28),
те душу насити празну – она која тако поверова.
Но, јауцима не ослободи се; ћутањем силније се спасе,
јер кроз јецај рече: „Господе, ослободи ме
нечистоте дела мојих.“

4

Душу мудре (*жене*) испитати жељах
и сазнати како засија у њој Господ
Најкраснији; красота свих Саздаатељ
чији лик узљуби блудница пре но што Га угледа,
као што и Јеванђелска књига каже:
„Када чу да Христос у дому Фарисејеву седи,
жена нека одмах похита (Лк. 7, 36–48),
настројење (*духа*) преобратив у покајање:
„Хајде“, рече, „о душо моја, ево времена које искаше,
допаде те Очиститељ; што ли остајаше
у нечистоти дела твојих?“

ε`

Ἀπέρχομαι πρὸς αὐτὸν, δι` ἐμὲ γὰρ ἤλυθεν ·
ἀφήμι τοὺς πότε, τὸν γὰρ νῦν πάνυ ποθῶ,
καὶ ὡς φιλοῦντα με μυρίζω καὶ κολακεύω ·
κλαίω, στενάζω καὶ πείθω δικαίως ποθῆσαι με ·
ἀλλοιοῦμαι πρὸς τὸν πόθον τοῦ ποθητοῦ,
καὶ ὡς θέλει φιληθῆναι, οὕτω φιλῶ τὸν ἔραστήν μου ·
πενθῶ καὶ κατακάμπτομαι, τοῦτο γὰρ βούλεται ·
σιγῶ καὶ περιστέλλομαι, τούτοις γὰρ τέρπεται ·
ἀναχωρῶ τῶν ἀρχαίων ἵνα ἀρέσω τῷ νέῳ ·
συντόμως ἀποτάσσομαι ἐμφυσῶσα
τῷ βορβόρῳ τῶν ἔργων μου.

ς`

Προσέλθῳ οὖν πρὸς αὐτὸν, φωτισθῶ, ὡς γέγραπται ·
ἐγγίσω νῦν τῷ Χριστῷ, καὶ οὐ μὴ καταισχυθῶ ·
οὐκ ὄνειδίξει με, οὐ λέγει μοι · “ Ἔως ἄρτι
ἦς ἐν τῷ σκότει, καὶ ἦλθες ἰδεῖν με τὸν ἥλιον.”
Διὰ τοῦτο μύρον αἴρω καὶ πορευθῶ ·
φωτιστήριον ποιήσω τὴν οἰκίαν τοῦ Φαρισαίου ·
ἐκεῖ γὰρ ἀποπλύνομαι τὰς ἀμαρτίας μου ·
ἐκεῖ καὶ καθαρίζομαι τὰς ἀνομίας μου ·
κλαυθμῷ, ἐλαίῳ καὶ μύρῳ κεράσω μου κολυμβήθραν
καὶ λούομαι καὶ σμήχομαι καὶ ἐκφεύγω
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.

ζ`

Ἐδέξατο ἡ Ραὰβ κατασκόπους πρότερον
καὶ τις δοχῆς τὸν μισθὸν ὡς πιστὴ εὖρε ζωὴν ·
τῆς γὰρ ζωῆς τύπος ὑπῆρχε τούτους ὁ πέμψας,
τοῦ Ἰησοῦ μου βαστάζων τό τίμιον ὄνομα.
Σωφρονοῦντας τότε πόρνη ξενοδοχεῖ,
νῦν παρθένον ἐκ παρθένου πόρνη ζητεῖ ἀλειψαί μύρῳ ·
ἐκεῖνη μὲν ἀπέλυσεν οὕσπερ ἀπέκρυσεν ·
ἐγὼ δὲ ὄν ἠγάπησα μένω κατέχουσα,
οὐχ ὡς κατασκόπου κλήρων, ἀλλ` ὡς ἐπίσκοπον πάντων

5

„К Њему приходим, јер мене ради дође – Он;
све пређашње напуштам, јер жеђа ме за Њим нада све,
и као што љуби ме (*Он*), ја помазујем (*Га*) и милујем;
плачем, јецам и нашаптавам да, по праву, пожели ме.

Од чежње за Жуђеним преображавам се
и онако како жели љубљен бити, тако љубим свог Вољенога.

Тугујем и скрушавам се, јер тако жели,
тихујем и погружавам се, јер то му је угодно,
од пређашњег удаљавам се да Женику допаднем се;
дахнув, намах одричем се
нечистоте дела мојих.

6

Приходим к Њему и осветлићу (*Му*), као што је написано,
приближићу се Христу и убојати се нећу;
кудити ме неће, нити ми рећи: „Све досад
у тами бејаше и приђе видети Мене – Сунце.“

Тога ради, миро узимам и отходим –
крстионицу направићу од дома Фарисејевог:
онамо опраћу се од грехова мојих
и онамо очистићу се од безакоња мојих;
сузе, уље и миро смешаћу у купељ моју
и опраћу се; и обрисати; и одбећи
од нечистоте дела мојих.

7

Прими пређе Рава уходе (ИНав. 2, 1–6)
и као плату за гостопримство – живот нађе;
јер онај који их посла живота лик имаше,
име часно Исуса мога носећи (ИНав. 2, 1; 2, 23).

Чедне (*љуге*) тада угошћује блудница,
сада, Дјевиног Сина Девичанскога блудница миром помазати иште;
она (*Рава*) отпусти оне које сакри (ИНав. 2, 15),
а ја истрајавам чврсто држећи Онога кога узљубих;
не као уходу однекле, већ Владику свих

κρατῶ, καὶ ἐξεγείρομαι ἐκ τῆς ὕλης
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.

η`

Ἰδοῦ, καιρὸς ἔφθασεν ὃν ἰδεῖν ἐπόθησα ·
ἡμέρα ἔλαμψε καὶ δεκτὸς ἐνιαυτὸς ·
ἐν τοῖς τοῦ Σίμωνος ἀυλίζεται ὁ Θεὸς μου ·
σπεύσω πρὸς τοῦτον καὶ κλαύσω, ὡς Ἄννα, τὴν στεῖρωσιν ·
κἂν λογίστηταί με Σίμων, ἐν μεθυσμῶ,
ὡς Ἥλι τὴν Ἄνναν τότε, μένω κάγῳ προσευχομένη,
σιγῇ βοῆσα · “Κύριε, τέκνον οὐκ ἤτησα,
ψυχὴν μονογενῆ ζητῶ ἣνπερ ἀπώλεσα ·
ὡς Σαμουὴλ τῆς ἀτέκνου, Ἐμμανουὴλ τῆς ἀνάδρου,
τῆς στεῖρας ἡρεῖς ὄνειδος · ῥῦσαι πόρνην
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

θ`

Νευροῦται μὲν ἢ πίστη τοῖς τοιοῦτοις ῥύμασι,
ποιεῖται δὲ τὴν σπουδὴν πρὸς τὴν τοῦ μύρου ὠνήν,
καὶ παραγίνεται βοῶσα τῷ μυροπράτῃ ·
“Δὸς μοι, εἰ ἔχεις, ἐπάξιον μύρον τοῦ φίλου μου,
τοῦ δικαίως φιλούμενου καὶ καθαρῶς,
τοῦ πυρώσαντός μου πάντα καὶ τοὺς νεφροὺς καὶ τὴν καρδίαν
μηδὲν περὶ τιμῆματος · τί ἀμφιβάλλεις μοι;
Κἂν δέοι, μέχρι δέρματος καὶ τῶν ὀστέων μου
ἐτοιμῶς ἔχω τοῦ δοῦναι ἵν' ἔυρω τί ἀποδοῦναι
τῷ σπεύσαντι καθᾶραι με ἐκ τῆς ὕλης
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

ι`

Ὁ δὲ ἰδὼν τῆς σεμνῆς θερμὸν καὶ πρόθυμον,
φήσιν αὐτῇ · „Λέξον μοι τίς ἐστίν ὃν ἀγαπᾷς,
ὅτι τοσοῦτον σὲ ἐπύρωσε (πρὸς) τὸ φίλτρον ·
ἄρα κἂν ἔχει τι ἄξιον τούτου τοῦ μύρου μου;”
Παραυτὰ δὲ ἡ ὁσία ἤρε φωνήν

држим, и устајем из дивље
нечистоте дела мојих.

8

Ево време стиже које чезнух видети,
у години засија ми дан очекивани,
код Симона Бог мој обитава; (Лк. 7, 40);
к Њему похитаћу и као Ана нероткиња заплакаћу (1. Сам. 1, 1–2; 2, 1–10);
па ако помисли Симон да пијана сам,
као Илије за Ану онда; остајем и ја молећи се (1. Сам. 1, 13–14),
ћутке вапијући: „Господе, чеда не заисках,
душу јединородну, коју погубих, иштем;
као Самуил, од бездетне, (Ти), Емануил, од Неискусомужне (рођен), (Ис. 7, 14; Мт. 1, 21; Лк. 1, 25)
што нероткињи срамоту узне; избави (мене) блудницу
од нечистоте дела мојих.“

9

Охрабрује се верна жена речима овим,
па у куповину уља мирисавага хитри,
и пристиже, справљачу аромата казујући:
„Дај ми, ако имаш, миро достојно Вољеног ми,
узљубљеног праведно и чисто,
Који запали сву нутрину моју и све срце моје;
за цену не питам; што двоумиш се?
Ако затреба, све до коже и костију мојих
готова сам дати да бих имала чиме узвратити
Ономе који хитри да очисти ме од дивље
нечистоте дела мојих.“

10

А овај (*продавац*), огањ и ревност узвишене (*жене*) видећ,
рече јој: „Каж ми, ко је тај кога љубиш,
што толико, до заноса, зажари те;
је ли достојан овога аромата мојега?“
У тај час, (*жена*) благодушна подиже глас

καὶ βοᾷ σὺν παρρησίᾳ τῷ σκευαστῇ τῶν ἀρωμάτων ·
„Τί λέγεις, ὦ ἄνθρωπε; ἔχει τι ἄξιον;
Οὐδὲν αὐτοῦ ἀντάξιον τοῦ ἀξιώματος ·
οὐκ οὐρανός, οὔτε γαῖα, οὐδ' ὅλος τούτῳ ὁ κόσμος
συγκρίνεται τῷ σπεύσαντι ῥυσασθαί με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

ια`

Υἱός ἐστι τοῦ Δαυὶδ, δι' αὐτὸ (καὶ) εὐσπτος ·
Υἱός Θεοῦ καὶ Θεός, δι' αὐτὸ σφόδρα τερπνός ·
ὄν οὐκ ἐώρακα, ἀλλ' ἤκουσα, καὶ ἐτρόωθην
πρὸς τὴν ἰδέαν τοῦ ἔχοντος φύσιν ἀνειδέον.
Τὸν Δαυὶδ ποτε ἰδοῦσα στέργει Μελχὸλ ·
ἐγὼ δὲ μὴ κατιδοῦσα τὸν ἐκ Δαυὶδ ποθῶ καὶ στέργω ·
ἐκείνη τὰ βασιλεία πάντα παρέδραμε
καὶ τῷ Δαυὶδ πτωχεύοντι ποτὲ προσέδραμεν ·
καὶ γὰρ τὸν ἄδικον πλοῦτον ὑπερορῶ καὶ ὠνοῦμαι
τὸ μύρον τῷ καθαίροντι τὴν ψυχὴν μου
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

ιβ`

Ῥημάτων δὲ τὸν εἰρμόν σιωπῇ διέτεμε
καὶ ἔλαβεν ἢ σέμνη τὸ τέρπνον μύρον αὐτῆς,
καὶ εἰς τὸν θάλαμον εὐρέθη τοῦ Φαρισαίου
τρέχουσα, ὥσπερ κληθεῖσα μυρίσαι τὸ ἄριστον.
Ὁ δὲ Σίμων θεωρήσας τοῦτο αὐτό,
τὸν Δεσπότην καὶ τὴν πόρνην καὶ ἑαυτὸν ἤρξατο ψέγειν,
τὸν μὲν ὡς ἀγνοήσαντα τὴν προσεγγίσασαν,
τὴν δὲ ἀναισχυντήσασαν καὶ προσκυνήσασαν,
καὶ ἑαυτὸν ὡς ἀσκέπτως δεξάμενον τοὺς τοιοῦτους,
καὶ μάλιστα τὴν κρᾶζουσαν · „Ἐξελοῦ με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

ιγ`

Ὁ ἄγνοια! Τί φῆσιν; „Τοῦτο μὲν ἐτέλεσα ·
ἐκάλεσα Ἰησοῦν ὡς τίνα τῶν προφητῶν,
καὶ οὐκ ἐνόησεν · ἦν ἕκαστος ἡμῶν οἶδεν,
οὗτος καὶ οὐκ ἔγνω · εἰ ἦν γὰρ προφήτης, ἐγίνωσκεν.”

и повика без зазора справљачу аромата:
„Шта збориш, о човече, ‘је ли достојан’?
Ништа достојно части Његове није:
ни небо, ни земља, ни космос васцели
упоредити се не може са Оним који хита избавити ме
од нечистоте дела мојих.

11

Син је Давидов и зато благолик,
Син је Божији и Бог, и зато кротак веома;
видела Га нисам, али (*о Њему*) слушах и рањена
ја сам од лика што природу несазнатљиву има.
Давида видећ, заљубљује се Михала (1. Сам. 18, 20–27),
а ја, Сина Давидова не видећ, чезнем и љубим;
она од свих блага царских одбеже
и сиромашноме Давиду тада прибеже;
ја богатство, неправедно стечено, презирем
и миро купујем Ономе који чисти душу моју
од нечистоте дела ми.“

12

Ђердан речи тихано прекиде
узвишена (*жена*) и узне миро своје скупочено,
те у клети обрете се Фарисејевој
хитрећи, као да је позвана обред миросати.
А Симон, ово осмотрив,
Господа, блудницу и сама себе кудити стаде:
Њега, што не препознаје ону која (*Му*) се приближи,
њу, која се у бестидности коленапреклоно молила,
те себе сама што њих, такве, нерасудно прими,
но понајвише њу, која вапије: „Отрај од мене
нечистоту дела мојих.“

13

О незнања! Шта рече? „Ето шта учиних:
Исуса позвах као једнога од пророка,
а (*Он*) не препознаде њу коју сваки од нас познаде;
Он сам не зна; но када би пророк био, знао би.“ (Лк. 7, 39)

Ὁ ἐτάζων δὲ καρδίας καὶ τοὺς νεφρούς,
θεωρῶν τοῦ Φαρισαίου τοὺς λογισμοὺς ἐξαλλομένους,
εὐθέως τούτῳ γίνεται ῥάβδος εὐθύντητος;
„Ὡ Σίμων, λέγων, ἄκουσον τὸ τῆς χρηστότητος
τῆς ἐπὶ σὲ γενομένης καὶ ἐπὶ ταύτην ἦν βλέπεις
κλαυθμῶ βοῶσαν · Κύριε, λύτρωσαί με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

ιδ`

Μεμπτέος σοι ἔδοξα ἐπειδὴ οὐκ ἤλεγξα
τὴν σπενδούσαν ἐκφυγεῖν τῶν αὐτῆς ἀνομιῶν ·
ἀλλ` οὐ καλῶς, Σίμων, οὐκ εὐλογος ἡ μομφή σου ·
σύγκρινον τοῦτο ὃ θέλω εἰπεῖν σοι, καὶ δίκασον.
Ὅφειλέται δύο ἦσαν τῷ δανείστῃ,
ὁ μὲν εἷς πεντακοσίων, ἕτερος δε πενήντα μόνον,
καὶ τούτοις ἀπορήσασι πρὸς τὴν ἀπόδοσιν
ὁ χρήσας ἐχαρίσατο ὃ τι ἐχρήσατο.
Τίς οὖν ἐκ τῶν δύο ποθήσει πλεόν, εἰπέ μοι;
τίς ὄφειλε βοᾶν αὐτῷ · „Ἐσωσάς με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου;”

ιε`

Ἀκούσας δὲ ὁ σοφὸς Φαρισαῖος ἔφησε ·
„Διδάσκαλε, ἀληθῶς φανερόν πασιν ἐστίν
ὅτι πλειότερον ὀφείλει τοῦτον ποθήσει
ὃ περισσότερον χρέος ὁ χρήσας κεχαρίσται.”
Ὁ δὲ Κύριος πρὸς ταῦτα εἶπεν αὐτῷ ·
„Ὁρθῶς ἀπεκρίθης, Σίμων · οὕτως ἔστι καθάπερ λέγεις ·
ὄν γὰρ οὐκ ἐπήλειψας αὕτη ἐμύρισεν ·
ὄν ὕδασιν οὐκ ἔνιψας αὕτη τοῖς δάκρυσιν ·
ὄν οὐκ ἠσπάσω φιλήσας καταφιλοῦσα με κράζει ·
„Ἐκράτησα τοὺς πόδας σου, μὴ ἐμπέσω
τῷ βορβόρῳ τῶν ἔργων μου.”

ις`

Νῦν ὅτε σοι ἔδειξα τὴν ποθούσαν με στοργῇ,
διδάξω σε, βέλτιστε, τίς ἐστίν ὁ δανειστής,
καὶ ὑποδείξω σοι τοὺς τούτου χρεωφειλέτας,

А Онај који срца и нутрине испитује (Пс. 7, 9; Јер. 17, 10),
заблуделе помисли Фарисејеве увиде;
скиптар праведности одмах показа (Пс. 44, 7; Јевр. 1, 8)
говорећи: „О Симоне, почуј каква се доброта
на теби пројавила и на њој коју видиш
да кроз плач вапије: „Господе, ослободи ме
нечистоте дела мојих.“

14

Разумедох да осуђујеш што не изобличих
њу која хитри одбећи од безакоња својих;
но није ти то добро, Симоне, нити је благословен прекор твој;
просуди ово што ти желим рећи, па осуђуј:
двојица беху дужници повериоцу –
један петсто, други само педесет (*динара*)
и кад не имадоше да врате,
зајмодавац (*им*) поклони то што узајмише.
Који ће га од њих двојице већма љубити, реци ми (Лк. 7, 41–42);
који би к њему завапио: „Спасе ме
од нечистоте дела мојих?“

15

И послушав, домишљати Фарисеј рече:
„Учитељу, уистину јасно је
да ће већма љубити онај дужник
којему поверилац више поклони“ (Лк. 7, 43).
А на ово, Господ рече му:
„Право одговори, Симоне; тако је као што збориш;
Онај кога ти уљем не помаза, она мироса;
Кога водом не поли, она сузама (*уми*);
Кога целивом не сусрете, она целовима покри и вапије: (Лк. 7, 44–46)
‘Чврсто држах се ногу Твојих, да не потонем
у нечистоти дела мојих.’

16

Сада, када показах ти ону која за мном с љубављу чезне,
научићу те, пријатељу драги, ко је Зајмодавац
и дужнике Његове показаћу ти,

ὧν εἷς ὑπάρχεις, καὶ αὕτη ἦν βλέπεις δακρῶσαν ·
δανειστῆς δὲ ἀμφοτέρων πέλω ἐγὼ,
καὶ οὐ μόνον ἀμφοτέρων, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνθρώπων πάντων
ἐγὼ γὰρ πᾶσιν ἔχρησα ταῦτα ἃ ἔχουσιν,
πνοήν, ψυχὴν καὶ αἴσθησιν, σῶμα καὶ κίνησιν ·
τὸν δανειστὴν οὖν τοῦ κόσμου, ἐν ὅσῳ ἔχεις, ὦ Σίμων,
ἱκετεύσον καὶ βόησον · „Λυτρώσαί με
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.”

ιζ`

Οὐ δύνασαι δοῦναι μοι ἅπερ ἐποφείλεις μοι ·
κἂν σίγησον, ἵνα σοι χαρισθῆ ἡ ὀφειλή ·
μὴ καταδίκαιζε τὴν καταδεδικασμένην,
μὴ εὐτελείσης τὴν εὐτελισμένην, ἡσύχασον ·
οὐ τῶν σῶν, οὐδὲ τῶν ταύτης βούλομαι τι ·
χρεωλύτης ἀμφοτέρων, ἐγὼ εἰμί, μᾶλλον δὲ πάντων ·
νομίμως, Σίμων, ἔζησας, ἀλλ' ἔχρεώστησας ·
ἐλθέ, σὺν πρὸς τὴν χάριν μου ἵν' ἀποδώσης μοι ·
ἴδε τὴν πόρνην ἣν βλέπεις καθάπερ τὴν ἐκκλησίαν
βοῶσαν · “Ἀποτάσσομαι, ἐμφυσῶσα
τῷ βορβόρῳ τῶν ἔργων μου.”

ιη`

„Ὑπάγετε, τό λοιπὸν τῶν χρεῶν ἐλύθητε ·
πορεύθητε, ἐνοχῆς παρεκτὸς πάσης ἐστε ·
ἠλευθερώθητε, μὴ πάλιν ὑποταγῆτε ·
τοῦ χειρογράφου σχισθέντος, μὴ ἄλλο ποιήσητε“.
Τὸ αὐτὸ οὖν, Ἰησοῦ μου, λέξον καμοί,
ἐπειδὴ σοι ἀποδοῦναι ἃ χρεωστῶ οὐκ ἐξισχύω ·
σὺν τόκῳ γὰρ ἀνήλωσα καὶ τό κεφάλαιον ·
διὸ μὴ ἀπαιτήσης με ὅσον παρέσχες μοι,
τοῦ τῆς ψυχῆς κεφαλαίου καὶ τῆς σαρκός μου τὸν τόκον ·
κουφίσας με ὡς εὐσπλαγχνος, ἄνες, ἄφες
τοῦ βορβόρου τῶν ἔργων μου.

* * *

од којих један ти си, а други она коју уплакану гледаш;
Дародавац обома ја сам
и не само вама, већ и људима свима;
јер све што имају, ја им даривах:
дух, душу, чула, тело и кретње;
васцелога космоса Дародавац (*ја сам*), Кога моли снагом свом, о Симоне,
и Коме завапи: ‘Ослободи ме
нечистоте дела мојих.’

17

Што дугујеш ми, не можеш ми дати,
ћути зато, да дуг опроштен ти буде;
осуђивану – не осуђуј,
презирану – не презири,
ништа од (*гуіова*) твојих нити њених не иштем;
Откупитељ обома ја сам, баш као и свима;
по закону, Симоне, поживе, али и задужи се;
да отплатиш ми, у милост уђи моју;
ето, блудницу видиш, као цркву вапијућу:
‘Ја, која дахнух, одричем се
нечистоте дела својих.’

18

Идите, одсада греха разрешени сте,
крените, кривице сваке ослобођени сте,
(*їазийіе*) да опет (*ройсїйва*) не допаднете;
обвезница исцепана је, другу не стварајте“ (Кол. 2, 14).
То исто реци и мени, Христе мој,
јер да платим за оно што дужан сам Теби – не могу;
стога што, ето, с каматом и главнину потроших;
не ишти од мене што даде ми:
главнину душе и тела мојега камату;
олакшав ми као милостив, отпусти, опрости
нечистоту дела мојих.

* * *

* * *

О Светоме Роману Мелоду, ученом теологу и највећем песнику Источне Цркве, често, због узвишене лепоте његових химни и дубине богословске доктрине, називаним „лира Духа Светога,“ мало је биографских података у науци. Из ауторитетних извора сазнајемо да је рођен у Емеси (Сирија, данашњи Хомс), у периоду између 466. и 493. године (De Matons 1997: 178), да је љубио и следио Христа од детињства и ране младости своје, што указује на његово рођење у хришћанској породици, а не у јеврејској, као што неки од аутора и истраживача његовога дела и житија тврде (Русенквист 2014; 35; Gador-Whyte 2017: 8). Закључује се, на основу појединих делова из *Синаксара*, како је већ у раном дечијем узрасту (*παιδόθεν*) проучавао Свето Писмо и да се није женио. Његова љубав према Христу, огромни харизматични дарови, усрдна посвећеност науци хришћанској и, преваходно, монашка природа његовог узвишеног бића, утицали су на најплеменитији животни избор: постао је најизврснији ђакон (*ἄριστος διάκονος*) и свети проповедник (*ἱεροκῆρυξ*); аутор химни, по вредности и духовној лепоти, неупоредивих у свету хришћанскоме. Место његове ђаконске службе било је Храм Васкрсења Господњег у Бериту (данашњи Бејрут), „најреномиранијем интелектуалном центру тадашње Сирије“ (De Matons 1977: 181). Студенти из целе Азије, Грчке и Египта испунили су ондашњи Берит атмосфером умне и духовне радозналости, али и прилично приземне: фриволни спектакли, коњске трке, позоришне представе недостојних садржаја, паганска веровања уз магијске ритуале и вештичарење били су свакодневна појава. Роман Мелод, девственик несаблажњенога духа и ревносни ђакон Храма Васкрсења Господњег, по природи свога бића извлачио је само духовну корист из тог шароликог мноштва менталитета, карактера и обичаја: велики песник и проповедник уверљиво је, доцније, креирао ликове својих духовно-уметничких дела инспирисан, преваходно, Духом Светим, али и искуством у посматрању и истанчаном удубљивању у душе личности с којима се сусретао. Омиљене стилске фигуре Слаткопојчевих химни – *εἰσοιεја* и *ἰαῖσοιεја* најуверљивије сликају дубоке емоције, болове и страсти људске. Из противстављености хришћанске духовности и паганизма инфилтрираног у универзитетске кругове, црпио је Слаткопојац изворе свога проповедничког деловања, поетске и реторске инспирације. У науци је познато да је у Бериту студирао права

(Исто: 181), што је представљало велики и позитивни импулс у његовоме апологетском и реторском раду. Будући рођен у Емеси, веома добро је познавао грчки и хебрејски, а студије права, уз његову природну „билингвалност и бикултуралност“ (Brock 1994: 154; Gador-Whyte 2017: 8) омогућиле су изучавање латинскога језика, римског права и реторике, што је све чинило потпорне стубове Романова стваралаштва. Изузетно познавање Библије и хебрејског дало је језику његових дела мноштво семитизама из Септуагинте.

За време владавине цара Анастасија I (*ἐν τοῖς χρόνοις τοῦ βασιλέως Αναστασίου*) прешао је у Константинопољ, где је присаједињен Богородичиној цркви у дистрикту Киросу. И управо тада, најдубље у то верујемо, „рађа се“ Роман Мелод као велики монах, видеалац неизрецивих тајана Божијих и песник мистичних збитија. Поменућемо познати догађај на празник Рођења Христовог, који је описан у извору насталом према манускрипту самога Романа Мелода:

„Καταλαβὼν δὲ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἐν τοῖς χρόνοις Αναστασίου τοῦ βασιλέως, κατέμενε ἐν τῷ ναῷ τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῷ ἐν τοῖς Κύρου, ἐν ᾧ καὶ τὸ χάρισμα τῆς συντάξεως τῶν κοντακίων ἔλαβεν, ἐπιφανείσης αὐτῷ τῆς ἀγίας Θεοτόκου κατ’ ὄναρ κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς Χριστοῦ γεννήσεως καὶ τόμον χάρτου ἐπιδούσης καὶ κελευσάσης αὐτὸν καταφαγεῖν · οὐ μετὰ τὴν κατάποσιν εὐθέως ἔξυπνος γενόμενος, ἀναβὰς ἐν τῷ ἄμβωνι ἤξατο ἐκφωνεῖν καὶ λίαν ἐμμελῶς ψάλλειν · Ἡ Παρθένος σήμερον τὸν ὑπερούσιον τίκτει.”²

(„Сѣиѣвши у Консѣанѣинопољ за време цара Анастѣасија, (Роман) ѡребиваше у Храму Пресвѣѣе Богородице у Киру, ѣде и гар сасѣављања кондака ѡрими од Богородице Свѣѣе која му се у сну на Бадње вече јави и свиѣак му ѡѡируса гадѣ заѡведѣв га ѣа ѡјѣде; и у ѣај час ѡродуђен би, ѣѣе узѣшав на амвон, сѣгаде казивѣѣи ѣласно и уисѣину ѡјаѣи складно: „Дјева данас Надсушѣасѣвеноѣа рађа“).

Многи савремени аутори наведени догађај називају „легендом“ или хагиографском епизодом која је „варљива“; но након пажљивога

² *Synaxarium Ecclesiae Constantinopolitanae*, edited by H. Delehaye, Propylaeum ad Acta Sanctorum, Novembris (Brussels, 1902), col. 95–96; De Matons 1977: 161–162; превод са грчког на српски језик: Весна О. Марковић

читања и удубљивања у било који од Романових кондака, не могу се одупрети утиску да је посве истинит (Исп. Maisano 2008: 262), стога што су чудесне визије Романове, библијска збивања и ликови описивани ненадмашном снагом, неупоредивим језиком и даром, дотле непознатим у поетском стваралаштву. Није ли, уосталом, и страшно, непојмљиво-удивљујуће виђење пророка Језекиља пратило исто искуство? Погледајмо начас шта о томе казује пророк:

„...χάνε τὸ στόμα σου καὶ φάγε ὃ ἐγὼ δίδωμί σοι. Καὶ εἶδον καὶ ἰδοῦ χεῖρ ἐκτεταμένη πρὸς με, καὶ ἐν αὐτῇ κεφαλὴς βιβλίου..... Καὶ εἶπε πρὸς με · υἱὲ ἀνθρώπου, κατάρφαγε τὴν κεφαλίδα ταύτην καὶ πορεύθητι καὶ λάλησον τοῖς υἱοῖς Ἰσραήλ. Καὶ διήνοιξε τὸ στόμα μου, καὶ ἐψώμισέ με τὴν κεφαλίδα καὶ εἶπε πρὸς με · υἱὲ ἀνθρώπου, τὸ στόμα σου φάγεται, καὶ ἡ κοιλία σου πλησθήσεται τῆς κεφαλίδες ταύτης τῆς δεδομένης εἰς σε. Καὶ ἔφαγον αὐτήν, καὶ ἐγένετο ἐν τῷ στομάτι μου ὡς μέλι γλυκάζον.“

(„...отвори уста твоја и једи што дајем ти. И погледах; а оно рука испружена к мени и у њој свитак књиге...И рече ми: „Сине човечији, поједи свитак овај и похитај те збори синовима Израиљевим. Па отвори уста моја и свитком оним насити ме и рече ми: „Сине човечији, уста твоја једу и нутрина твоја испуниће се свитком овим преданим теби. И поједох га и у устима мојим беше као мед слађани.“)³

Свети Јован Богослов у *Откривењу* сведочи о сличном мистичном искуству:

„...καὶ ἡ φωνὴ ἦν ἠκουσα ἐκ τοῦ οὐρανοῦ, πάλιν λαλοῦσα μετ' ἐμοῦ, καὶ λέγουσα, Ὑπαγε, λάβε τὸ βιβλαρίδιον τὸ ἠνεφεγμένον ἐν τῇ χειρὶ ἀγγέλου τοῦ ἐστῶτος ἐπὶ τῆς θαλάσσης καὶ ἐπὶ τῆς γῆς, καὶ ἀπῆλθον πρὸς τὸν ἀγγελον, λέγων αὐτῷ, Δός μοι τὸ βιβλαρίδιον, καὶ λέγει μοι, Λάβε καὶ κατάρφαγε αὐτὸ · καὶ πικρανεῖ σου τὴν κοιλίαν, ἀλλ' ἐν τῷ στόματι σου ἔσται γλυκὺ ὡς μέλι, καὶ ἔλαβον τὸ βιβλαρίδιον ἐκ τῆς χειρὸς τοῦ ἀγγέλου, καὶ κατέφαγον αὐτὸ, καὶ ἐν τῷ στομάτι μου ὡς μέλι, γλυκὺ καὶ ὅτε ἔφαγον αὐτὸ, ἐπικράνη ἡ κοιλία μου.“

³ Јез. 2, 8–9; 3, 1–3, превод: Весна О. Марковић

(„...и глас који чух са неба, опет говорећи са мном, рече: ‘Иди, узми књижицу отворену у руци ангела који стоји на мору и на земљи’. И отидох к ангелу, говорећи му: ‘Дај ми књижицу’, и рече ми: ‘Узми и поједи је и загорчаће ти утробу, а у устима твојим биће слатка као мед’. И узех књижицу из руке ангела и поједох је; и у устима мојим као мед слатка (*беше*); а када је поједох, загорчана би утроба моја.“)⁴

Напокон, напомињемо да је и Свети Јефрем Сирин на исти начин од Господа био дариван великим поетским даром (PG 114: 1260–1261). „Књиџа је симбол ‘ошкровења’, она ће лако постојати симбол скривеној, трансценденције шајне“ (Аверинцев 1982: 225). Према тврдњама хагиографа, управо тајна је омогућила Светом Роману Мелоду да са лакоћом, иако пређе без лепога гласа и дара писања и појања, напише око хиљаду химни (Аверинцев 1982: 225) од којих је, према неким истраживањима, сачувано само 89 (Arranz 1988: 898). Све до своје земне кончине (555–565?), служио је Слаткопојац у Цркви Пресвете Богородице Кириотисе (*Παναγία Κυριώτισσα*), где је и сахрањен након серије земљотреса (542–557) које је описао у једној од својих последњих химни (SC 283: 301). Дан његовога упокојења је 1. октобар (De Matons 1977: 189).

* * *

Веома је тешко, ако не и немогуће, одредити место *кондака*, величанствених поетских творевина Светог Романа Мелода, у оквиру постојећих поетских жанрова. Многи аутори и истраживачи рановизантијске химнографије називају их „поетским или метрички уређеним проповедима“; „правим омилијама у стиху;“ (Arranz 1988: 899) но ипак, не бисмо се могли посве сагласити са њима, упркос очигледним проповедничким елементима којима кондаци Романа Мелода обилују. Према ритмичкој структури, припадају истовремено *силабичкој* и *шонској* версификацији, будући да њихови стихови увек имају једнак број слогова; такође, у највећем броју случајева, имају и једнак број *икћуса*. Па ипак, ни овако строга метричка уређеност Романових кондака није једини критеријум на основу којег их сматрамо песмама; то је, пре свега, наглашеност лирских и драмских (често драматичних)

⁴ Отк. 10, 8–10

елемената, утканих у чудесну, атипичну, но опет, посве складну целину која је несамерљива са било којом другом поетском творевином.

Наслов овога рада указује на суштински стих кондака, који, заправо, у највећем броју Слаткопојчевих химни, расветљава скривено значење њихових збитија. У питању је *рефрен* што непрестаним ритмичним понављањем дели велику поетску целину на једнаке делове, а у овоме кондаку појављује се и у оба *проимиона*. Функција проимиона (кукулиона)⁵ није, како би се могло учинити, „апстракт“ кондака, већ представљање рефрена (Mulard 2011: 42), тог суштинског стиха на којем је креирана цела химна. Век и по раније, слично је и чинио Свети Јован Златоусти у својим уметничким омилијама, узимајући један стих из Јеванђеља или Апостола, те формирајући целу омилију, уз бројна понављања датог стиха (Марковић 2010: 55–69). Значајне, често скривене теолошке импликације садржане у рефренима кондака и проповеди, формулисане су тако да би се звук рефрена снажно урезао у свест слушалаца и омогућио лакше памћење. Но, ову чињеницу неки аутори, међу којима и велики, учени зналци рановизантијске књижевности, не само да занемарују, већ указују на рђаву корелацију рефрена са строфама, доводећи у питање чак и саму функцију рефрена! (De Matons 1977: 293). И најновија истраживања поетских творевина Слаткопојчевих показују сличне ставове у вези са рефреном, истичући његову „нелогичност и неусклађеност са основним текстом“ (Gadog-Whyte 2017: 14). Иако се не можемо сложити са оваквим закључцима разумемо их стога што, уистину, велико мноштво рефрена у Романовим кондацима „не резимира расположење основнога текста“ (Аверинцев 1982: 236), већ наглашено показује другачије расположење. Међутим, рефрен је само привидно у нескладу са настројењем основнога текста, будући да управо то „супротстављање основног текста и рефрена.....открива своју вишезначност“ (Аверинцев 1982: 243). Запажање Аверинцева, вероватно највећег зналца рановизантијске филологије и књижевности, указује на нераскидиву повезаност строфа са рефреном, баш као што указује и на снажну повезаност узвишено-поетских и дубоких богословских елемената Слаткопојчевог стваралаштва. „У *шој својој унушрашњој двозначности, коју историјари књижевности до сада нису чак ни приметили, треба да се анализира целокујно стваралаштво Слаткопојца*“ (Аверинцев 1982: 244).

У Кондаку о блудници веза између текста строфа и рефрена није скривена; нема сложених антиномија ни привидних противуречности. Поларизованост заснована на јединству супротности, омиљени стил-

⁵ Κουκούλιον (гр.) – кукуљица; капица.

ски поступак Слаткопојчев, најјасније се очитује кроз истицање врлина покајане блуднице и противстављање личног осећаја огреховљености самога аутора. Како се може видети у почетна два *икоса* (строфе), као и у завршноме икосу, Светитељ не само да блудничина сагрешења доживљава као своја, већ у великој смерности и монашкој ревности испољава осећање сопствене „острашћености“, „непокајаности“ и тврдокорнога остајања у „нечистоти дела својих“. То је, свакако, израз најдубље смирености, хришћанске љубави која састрадава са сваким невољником и грешником и туђе грехе осећа као своје те, у великој духовној погружености, себе сматра узрочником туђих падова.

Тема кондака је јеванђелска приповест о покајаној грешници (Лк. 7, 36; Мк. 14, 3) којој је сам Господ Исус Христос грехе опростио и указао на њезину горљиву ревност, усрдну молитвеност и безграничну љубав као на образ истинског богољубља и пример најискренијега покајања због нечистог живота пређашњега (Лк. 7, 44–48).

У науци је познато да је Свети Роман Мелод стварао своје химне под снажним утицајем уметничких омилија Светог Јована Златоустог (De Matons 1977: 292; Maisano 2008: 263), те да бројни кондаци Слаткопојчеви имају истоветне или сличне називе, тематику, рефрене и поједине стихове као неке Златоустове омилије, реченице или реплике ликова из датих омилија. Тако је и *Кондак о блудници* инспирисан једном од најлепших омилија Златоустових: *О блудници – беседа на Велику среду* (Марковић 2009: 7–18; Марковић 2010: 129–152). Ако упоредимо стваралаштво два Светитеља, намах уочавамо драматизоване дијалоге као централна места њихових творевина (кондака и омилија); такође, упадљива је сличност код сликања карактера, стилских фигура, силине емоција и теологије засноване на парадоксалним поређењима и јединству супротности; те сличност необичне красоте и дубине дугих монолога, особито унутарњих, оних који се не изговарају гласно, већ их јунаци Слаткопојчевих и Златоустових творенија казују „у скривеним одајама срца“. Примера ради, прикажимо прекрасни унутарњи монолог блуднице из Златоустове омилије:

„Ἐτόλμησα προσελθεῖν σοι, δέσποτα, διὰ τὴν σὴν Μητέρα καὶ Παρθένον, ὡς σὺ μόνος ἐπίστασαι ὡς δημιουργὸς καὶ Θεός· δι' ἐκείνην τοίνυν τὴν σὴν ἀπειρόγαμον Μητέρα καὶ Παρθένον, οἴκτειρόν με, τὴν πόρνην· δώρησαί μοι τῶν ἐμῶν πλημμελημάτων τὴν συγχώρησιν· δι' αὐτὴν ἐκείνης παρθενίαν τὴν ἐμὴν πορνείαν οἴκτειρησον· ἔλεησον, φιλόανθρωπε, κλαίουσαν, ἣν εἰκότως ἐμίσεις γελῶσαν καλῶς· οἴκτειρησον στενάζουσαν κατὰ ψυχὴν, ἣν εὐλόγως ἀπε-

στρέφου καλλωπιζομένην τῷ σώματι πρὸς ὄλεθρον καὶ ἀπάτην πολλῶν · οἰκτείρησον πλοκάμους, οὓς αὐτὸς μὲν ἐδημιούργησας πρὸς κόσμον τῆς ἐμῆς κεφαλῆς, ἐγὼ δὲ πρὸς ἀπώλειαν κατεκόσμου τῆς ἐμῆς ψυχῆς · δέξαι τὸ μύρον, ὡς μύρον οὐράνιον, καὶ ἀπόσμηξόν μου τοῦ βίου τὸν βάρβαρον · δέξαι τὸ μύρον τοῦτο, καὶ πνευματικόν μοι μύρον χάρησαι, ἢ πηγὴ τῶν ἀγαθῶν · ἐμὲ τὴν ὀυπωθεῖσαν ἀπόπλυνον, ἰατρὲ παντοδύναμε · θεράπευσον τὴν πολλὰς παρὰ τοῦ διαβόλου δεξαμένην πληγὰς · ἀπόξεσόν μου τῆς ψυχῆς τῶν ἀμαρτημάτων τὴν λέπτραν, ὡς ἀπέξυσας τοῦ πιστοῦ λεπροῦ τὴν κηλίδα τοῦ σώματος · ξήρανον τὰς τῶν ἐμῶν ἀνομημάτων πηγὰς, ὡς ἐξήρανας τῷ κρασπέδῳ τοῦ αἵματος τῆς αἰμορροῦσης τοὺς ὄχετους · ἐλέησόν με, Κύριε, υἱὲ Δαυΐδ, ὡς ἠλέησας ἐκεῖνην τὴν Χανανεῖαν, τὴν ἀγενῆ, ἀλλὰ καὶ πιστὴν“

(„Дрзнух се приступити к Теби, Владико, Матере Твоје ради и Девице, јер Ти Једини разумеш као Творац и Бог; Матере Твоје ради неискусомужне и Девице, помилуј мене блудницу; даривај ме опроштењем грехова мојих; оне ради девствености – блудничење моје опрости; помилуј, Човекољупче, кукавну, чију лепоту мрзеше зло ругајући се; помилуј ону која јечи душом, чија се лепота развраћаше украшавајући тело на погибао и саблазан многих; помилуј плетенице које Сам створи на украс моје главе, а ја их на пропаст душе своје украшавах; прими ово миро као миро небесно, и покриј мој дивљачни живот; прими ово миро, а мени подај миро духовно, Источниче добара; мене оскврњену опери, Лекару свесилни; исцели многе, од ђавола примљене ране; свуци ми душевних грехова губу, као што свуче верујућега губавца губу телесну; исуши изворе безакоња мојих, као што крајем ризе исуши крваво течење крвоточиве; помилуј ме, Господе, Сине Давидов, као што помилова ону Хананејку – просту, али верујућу!“) (Марковић 2010: 137–138).

Како можемо видети, Златоусти ритмизира своје периоде једнаким бројем слогова, паралелизмима, римовањем завршних слогова чланова периода (правилним паровима *хомеοψελευθона*), но, то још увек није стиховна рима; можда само њен зачетак и украс великих, непоновљивих беседа креираних према свим правилима античке хеленске беседе. Чак ни двочлане реплике дијалога у неким омилијама Прокла Константинопољскога, надахнутога Златоустовог ученика и наследника (PG 65: 721–757; Марковић 2015: 16) не

кроз уста својих јунака, тумачи непролазне истине и догађаје из Светога Писма. Највећи византијски песник покреће наша срца и инспирише наше духове, али нас и поучава, разјашњава и тумачи – у овоме је, чини се, садржана унутарња двозначност његових дела и њихова изузетна богословска вредност. Према нашем осећају и запажању, управо то је најснажнија веза између два Светитеља: највећег беседника Источне Цркве (Светог Јована Златоустог) и највећег песника – Светог Романа Мелода. Раскошно рухо Златоустових омилија саткано је од реторскога ткива из „неисцрпних ризница стилских фигура и тропа“ (Марковић 2010: 9; 261) и украшено говорним „ћерданима и плетеницама“ снажнога драмског *иашхоса*, што само истиче пуноћу и снагу егзегетских елемената датих омилија (Свети Јован Златоусти 2017: 18–222). Драматична збитија, сликана ненадмашним речима Златоустовим, особито се очитују у беседама на Страсну седмицу и Пасху (*Светиоошачке поуке на дане Страсне седмице* 2006; Свети Јован Златоусти 2017; Марковић 2010); но, драмска средства и „потресајућа“ атмосфера овде су само „оруђе“ којим се преносе спасоносни садржаји Светога Писма.

Византијска књижевна дела сакралне садржине са драмско-поетским и музичким елементима инспирисана су трима традиционалним сиријским⁶ књижевно-поетским формама, уређеним по принципима *силабичке версификације: мемром, мадрашом и суишом*. Мемра је развијена духовна беседа без певаних делова, са строго утврђеним *изосилабизмом* у свакоме стиху. Мадраша је химна која се пева, има рефрен и веома разрађене дијалоге; међутим, дијалози су пре богословске него наративне и поетске природе. Напокон, сугита, такође певана химна, одликује се обиљем драматизованих дијалога, упечатљивих и креираних веома снажно – до нивоа драматичности (De Matons 1977: 293; 320; Gador-Whyte 2017: 12). Поменули смо Прокла Константинопољскога (†446) који је, надахнут драматизованим проповедима свога великога учитеља, а под утицајем сиријске мемре, креирао дивни енкомион Богородици, велику омилију у стиху (PG 65: 721–757).⁷ Григорије Назијански (329–390) такође је, под утицајем мемре, написао две химне са елементима тонске версификације (*хомошонија*) и са једнаким бројем слогова (De Matons 1980: 36); Јефрем Сиријски (306–373) је изнедрио прекрасну мемру *О блудници* (CPG III 3952; Gador-Whyte 2017: 13) која

⁶ Познато је, наиме да је Црква сиријска изнедрила велике Свете оце и велике песнике, као нпр, Светога Јефрема Сирина, класика сиријске књижевности. Видети: Van Rossum 1999: 93.

⁷ Εὐκώμιον εἰς τὴν Θεοτόκον Μαρίαμ.

има много сличности са Романовим кондаком што је пред нама, иако се у оба дела (проповеди и химни) осећају снага и аутентичност различитих стваралачких генија. Јаков из Серуга (451–521) такође је саставио изванредно устројену мемру *О блудници* (2002: 56–88). Утицај мемре и сугите на Романа Мелода је очигледан; но, он их је прилагодио природи и структури грчкога језика те су, захваљујући чудесном поетском дару Слаткопојчевом, поред узвишене уметничке вредности добиле и нову версолошку вредност у виду строге тонске версификације (једнакога броја иктуса у стиховима), будући да принципи хомотоније нису били заступљени у сиријској књижевној традицији, док принципи изосилабизма јесу. Иако, како смо могли видети, Роман Мелод није први „изумитељ“ стиховно-певане форме религиознога садржаја, с пуним уверењем можемо рећи да јесте „родитељ“ својих кондака као посебнога жанра, развијеног, у смислу духовном, поетском и језичком, до граница које немају пандан у књижевности и теологији.

Кондак⁸ Романа Мелода, најсложенија и најлепша позноантичка поетска творевина, садржи најмање 11, највише 40 строфа; у највећем броју примера има од 18 до 24. Иако заснован на силабичкој и тонској версификацији, сваки је креиран по сопственој метричкој схеми (*ιδιόμελον*), уз четири засебна елемента:

– *ἰροимиον* (кукулион) један или више, који, како смо пређе поменули, не представља сиже химне, већ експликацију рефрена. Има другачију метричку структуру у односу на икосе и мањег је обима.

– *ακροσῆιx*, формиран од почетних слова икоса, најчешће садржи Романово име, уз придев *ταπεινός*⁹ што означава његову монашку смиреност и скромност.

– *рефрен*, суштински стих химне, узет из завршнога колона последњег стиха сваке строфе

– *завршни икос*, дат обично у виду специфичне духовне поуке или молитве; углавном кореспондира са кукулионом и веома је налик на епилог у уметничкој омилији.

⁸ Овај термин потиче од грчкога деминутива *κοντάκιον* који преводимо као „штапић“ или „прутић“ на који се намотава свитак. О употреби термина *кондак* у науци немамо позданог сведочанства пре деветог века.

⁹ *Ταπεινός* (гр.) – кукаван, јадан, незнатан, мален, понизан.

Кондак који смо превели има два кукулиона и осамнаест икоса. Изузетно је ритмичан и веома софистициран; метричка схема је строго тонска и силабичка (изузев, чини се, шеснаесте строфе – исп. SC 114: 18). Такође, у четрнаестој строфи недостаје један иктус на четвртом слогу првога стиха; но, то не ремети ритам ни красоту једнога од најуспелијих кондака Слаткопојчевих. Снага и драматика маестрално креираних монолога и дијалога стварају осећај да читате драму у стиху највишег уметничког досега; међутим, текст је најстроже уграђен у темеље библијских и јеванђелских истина. Верно тумачећи јеванђелска збитија кроз развијене монологе и дијалоге својих јунака, Слаткопојац им, покаткад, „додели“ и текст којег у Јеванђељу нема. Тако на пример, у првоме кукулиону овога кондака вели да је Христос блудницу назвао „кћерком“ – именицом коју не проналазимо у Јеванђељу; међутим, на овоме месту је потребита да би се остварила пунота песничке слике и формирала *αντίστιψις* у обраћању (молитви): „Ὁ πόρνην καλέσας θυγατέραν, Χριστὲ ὁ Θεός, ὑὸν μετανοίας καὶ ἀναδείξας“ („Ти, који блудницу *кћерком* назва, Христe Боже, *сином* покајања и мене учини“). Мноштво примера и аналогија из Старог Завета, Псалама, Епистола... прати основну приповест овог Романовог кондака, што указује на његово неоспорно и изузетно познавање свих књига Светог Писма (о чему смо пређе напоменули).

Трудећи се да што тачније преведемо све граматичке облике можда смо, понегде, оштетили поетску узвишеност текста кондака; можда је, покаткад, било и обрнуто. Тако на пример, у петоме икосу, који искри екстатичном лепотом Божанскога ероса, партицип *ἐμφυσῶσα* (који се појављује и у 17. икосу), нисмо (у оба случаја) превели онако како би било најтачније: *дунувши*, већ *дахнув(ши)*, због поетике текста и унутарњег осећаја. Глаголски облик у оба икоса, као и сама стилска фигура – *ἰορεθεῖε*, асоцирају на поступак у хришћанскоме обреду Свете тајне крштења, где свештеник, код захтева за одрицањем од Сатане, дуне на новокрштавајућег. Аналогно томе, срчана и мудра жена из јеванђелске приповести (и из овога кондака), храбро приходи Првосвештенику Христу, те у „смешаној купели“ свога сузног мољења и скупоченога мира којим помазује ноге Господње једнако их целивајући (Лк. 7, 38), добија опроштај многих грехова својих. Тај драгоцен дар доживљава као крштење и рађање за нови живот љубави у Христу Господу, што и потврђује ре-

чима: „Αποτάσσομαι, ἐμφυσῶσα τῷ βορβόρῳ τῶν ἔργων μου“ („Ја, која дахнух, одричем се нечистиоше дела својих“).¹⁰ Амин!

* * *

Извори:

- SC – *Sources Chrétiennes*, t. I–V (99, 110, 114, 128, 283). Introduction, texte critique, traduction et notes par José Grosdidier de Matons, Paris: Les éditions du Cerf, 1964–1981.
- PG – J. P. Migne, *Patrologiae cursus completus*, Series Graeca, t. 1–161, Paris: 1857–1866.
- Н *Καινή Διαθήκη* (2011): Ἅγιον Ὅρος: Ἱερὰ Μεγίστη Μονὴ Βατοπαιδίου.
- Н *Παλαιὰ Διαθήκη κατὰ τοὺς Ἑβδομήκοντα* (1997), Ἀθῆναι: Ἀποστολικὴ Διακονία τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.
- Светло Писмо Сѡароѡа и Новоѡа Завјеѡа* (2007): Београд: Свети Архие-рејски Синод СПЦ.

Литература:

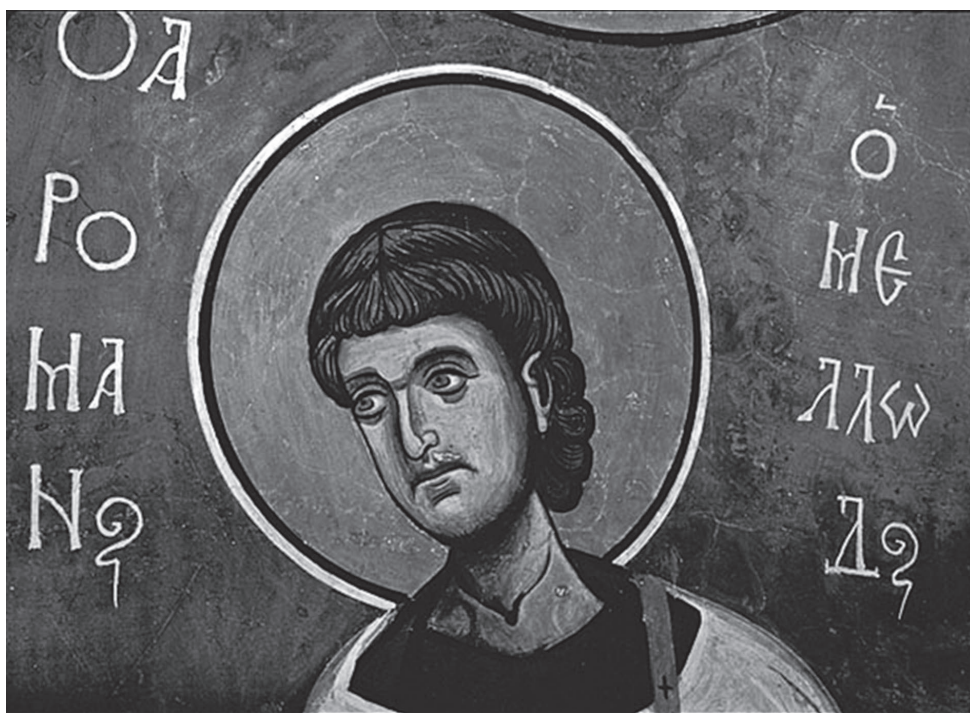
- Аверинцев, С. С. (1982): *Поеѡика рановизанѡијске књижевносѡи*, прев. Драгољуб Недељковић, Марија Момчиловић, Београд: Српска књижевна задруга.
- Κουρεμπελές Ι. Γ. (2006): *Ρωμανοῦ Μελοδοῦ Θεολογικὴ Δόξα*, Θεσσαλονίκη: Π. Πουρναρᾶ.
- Марковић, В. О. (2009): „Јован Златоусти: Беседа о блудници“, *Зборник Маѡице срѡске за сѡенске уметносѡи и музику* 40, Нови Сад: Ма-тица српска, 7–18.

¹⁰ Завршни стих 17. икоса у *Кондаку о блудници*.

- Марковић, В. О. (2010): *Плећенице стилских фигура у омилијама Светио Јована Златоустоја*, Нови Сад: Матица српска.
- Марковић, В. О. (2015): „Драмско-поетски елементи у Слову на Благовести Светог Јована Златоустог“, *Зборник Матице српске за сценске уметности и музику* 52, Нови Сад: Матица српска, 9–24.
- Русенквист, У. Ј. (2014): *Византијска књижевност од 6. века до пада Цариграда 1453*, прев. Дејан Купрешанин, Лозница: Карпос.
- Светиоошачке поуке на дане Страсне седмице* (2006), прев. Ксенија Златић, Мирољуб Авдаловић, Епископ Атанасије (Јевтић), Београд: Задужбина Светог манастира Хиландара.
- Свети Јован Златоусти (2017): *Омилије*, превод са класичног грчког и анализа: Весна О. Марковић. Београд: Принцип Прес.
- Arranz, M. (1988): Romanos le Mélode, *Dictionnaire de Spiritualité Ascétique et Mystique*, t. XIII, Paris: Beauchesne, coll. 898–908.
- Brock, S. P. (1994): „Greek and Syriac in Late Antique Syria“ у: Bowman, A. K. & Woolf, G. (ed.) (1994): *Literacy and Power in the Ancient World*, Cambridge: Cambridge University Press, 149–160.
- De Matons, G. J. (1977): *Romanos le Mélode et les origines de la poésie religieuse à Byzance*, Paris: Beauchesne.
- De Matons, G. J. (1980): „Kontakion et Canon: Piété et liturgie officielle à Byzance“, *Periodicum quadrimestre Instituti Patristici Augustinianum*, annus XX, fasciculi 1 et 2, Roma: Institutum Patristicum Augustinianum, 191–203.
- Gador-Whyte, S. (2017): *Theology and Poetry in Early Byzantium, The Kontakia of Romanos the Melodist*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jacob of Serugh (2002): „The Sinful Women: A Memra by Jacob of Serugh“, tr. Johnson, S. F., *Sobornost, Eastern Churches Review* 24:1, Oxford: The Fellowship of St. Alban and St. Sergius, 57–88.
- Maisano, R. (2008): „Romanos’s use of Greek Patristic Source“, *Dumbarton Oaks Papers* 62, Washington: Trustees for Harvard University, 261–273.
- Mulard, Ch. (2011): *La pensée symbolique de Romanos le Mélode* (Thèse de doctorat / докторска дисертација), Strasbourg: Université de Strasbourg.
- Ružić, Ž. (2008): *Enciklopedijski rečnik versifikacije*, Sremski Karlovci – Novi Sad: Izdavačka knjižarnica Zorana Stojanovića.

- Schroeder, M. (2002–2004): „Drama as an Instrument of Theology“, *Logos: A Journal of Eastern Christian Studies* 43–45, Toronto: The Metropolitan Sheptytsky Institute of Eastern Christian Studies, 203–251.
- Topping, C. E. (1978): „St. Romanos the Melodist: Prince of Byzantine Poets“, *The Greek Orthodox Theological Review* 24, Brookline: Greek Orthodox Theological Institute Press, 65–75.
- Van Rossum, J. (1999): „Romanos le Mélode et le Kontakion“ у: Triacca, A. M. & Pistoia, A. (ур.) (1999): *L'Hymnographie* (Conférences Saint-Serge), Paris: Institut de théologie orthodoxe Saint-Serge, 93–104.

Примљено: 4. 3. 2019.
Одобрено: 16. 4. 2019.

“SAVE ME FROM THE IMPURITY OF MY DEEDS...”

Vesna O. Marković

Academy of Arts Novi Sad,
University of Novi Sad

Summary: Romanos the Melodist, the greatest poet of Eastern Church, inspired by metric forms of Syrian spiritual literature created the most perfect Byzantine poetic genre – a Kontakion. This is a highly complex literary form which belongs to tonal and syllabic versification, with a distinctive metric scheme. A Kontakion is characterized by vivid description of biblical events, with plenty of extremely dramatized situations and well-developed monologues and dialogues. The parts which depict human character, passions and suffering are particularly impressive. However, the implications and messages of a Kontakion are not dark, but optimistic, owing to the fact that they are oriented towards human salvation through faith in Jesus Christ, repentance and hope for forgiveness.

Romanos the Melodist's hymns possess deep inner duality and apart from inspiring and motivating, they clarify, interpret and teach. As a knowledgeable and skillful interpreter of Holy Scripture, he gives an excellent exegesis through his heroes' lines. The translated and analyzed Kontakion in this writing is one of the most successful and poetic Roman's Kontakia. It is a masterpiece in respect of perfect metric units with a refrain and regular rhyme.

Key words: Romanos the Melodist, Kontakion, the Lord, the Harlot, metanoia.